

ТЕМА12. III.3. ТРАКИЙСКО - СТРАНДЖАНСКА ПОДОБЛАСТ

1. Географско положение, граници, големина

Тракийско-Странджанската област е разположена между Средногорието и Рило-Родопския масив, а на югоизток неестествено завършва до границата ни с Турция. На изток опира до ивицата на Българското Черноморско крайбрежие. В областта се включват Горнотракийската низина, Среднотунджанското поречие, Сакар, Странджа, Светиилийските, Манастирските и Дервентските възвишения и Хасковската хълмиста земя, постепенно прехождаща към Източните Родопи.

Равната и ниска Горнотракийска низина заема обширна площ (над 6000 км²) между Средна гора и Родопите. Среднотунджанското поречие е разположено между Горнотракийската низина, Бургаската низина и Странджа. На изток от долината на р. Тунджа се намират Дервентските възвишения и Странджа.

2. Геоложки строеж

Подобластта попада в морфоструктурата на Балканидите. Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие са грабеновидни понижения, които през плиоцена са били дъна на езерни басейни. В резултат на продължителни нагъвателни движения допалеозойската и палеозойската блоково-мозаечна основа е потънала. Днес тя се намира на различна дълбочина. В южната периферия на Чирпанските възвишенията е на дълбочина 650 м, а при пловдивските хълмове се разкрива на самата повърхност. Върху тази основа се е формирала различна по мощност /300- 500м/ седиментна покривка с горнокредна, миоценска и плиоценска възраст. Тя е представена от пясъци, пясъчни глини и глини. По-голяма е нейната мощност в западната част, където са се проявили значителни потъвания съпроводени с акумулативна дейност. Над плиоценските седименти са отложени плейстоценските и холоценски алувиални наслаги на речната система на р. Марица. Ядрото на Сакар планина, значителна част от

Дервентските, Светийлииските и Манастирските възвишения са изградени от палеозойските гранитни интрузии. А мантиите им са изградени от допалеозойски, палеозойски и мезозойски метаморфити, представени от слюдени шисти, гнайси, мрамори и др. В Сакарската подобласт се проследяват няколко антиклинални структури. Двойната антиклинала на Сакар планина, чието широко разкритие изгражда плоското ѝ теме. Втората антиклинала се явява западно продължение на централната Странджанска антиклинала. Нейното южно бедро изгражда Манастирските възвишения, а северното и бедро - Светийлииските възвишения. Проявеният страничен натиск е причинил полягането и люспуването на по-малките гънкови структури - Южносакарската и Тополовградската антиклинала. В обсега на Дервентските възвишения се проследява Голямодервентската антиклинала, която е една от вторичните позитивни гънки на южното бедро на Странджанския антиклинорий. Сакарската подобласт е раздробена от няколко успоредни разседа. През неогена се е проявило сводово издуване на Сакар планина. Странджа представлява антиклинала с посока на простиране северозапад - югоизток. Ядрото на планината е изградено от палеозойски масивни и метаморфни скали, покрити със седименти.

3. Полезни изкопаеми

Със сложното геоложко минало на областта е свързано разнообразието на полезни изкопаеми. На територията на Тракийско - Странджанската област са разкрити находища на горивни, рудни и нерудни полезни изкопаеми, някои от които имат национално значение за развитието на икономиката на страната. Такива са най-богатите по общи запаси находища на лигнитни въглища в страната, разкрити в Източномаришкия и Западномаришкия басейн, на територията на Горнотракийската низина. Въглищата са нискокалорични (1550 - 2200 ккал/кг), но залягат плитко в мощни до 18 м, дебели пластове, което улеснява експлоатацията и снижава себестойността им. С по-малки запаси на лигнитни въглища е Елховският басейн.

От рудните полезни изкопаеми най-голямо значение за икономиката на страната имат находищата на медни руди в Странджа планина (Малко Търново, Граматиково) и на железни руди при с. Крумово (Ямболско). Железните руди имат високо метално съдържание - около 43%. Находищата на оловно-цинкови руди са разкрити край с. Устрем (Елховско).

Разнообразни са находищата на нерудни полезни изкопаеми. Гранит, мрамор и габро се добиват при Гранитово, Елховско, около Тополовград, Малкотърновско и др. Със стопанско значение са варовиците и пясъците.

4. Съвременен релеф

4.1. Обща характеристика

Съвременният релеф на Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие се е оформил след осушаването на езерните басейни през кватернера. В периферните части на Горнотракийската низина се установяват добре запазени следи от левантийската полифациална повърхнина. Тя се разкрива на височина 450-350 м. в подножието на Средна гора и 460-320 м. на допира с Родопската ограда. Днес заедно с ускореното издигане на нейната ограда, низината продължава да потъва. Това се потвърждава от нейната просторна заравнена акумулативна повърхнина, липсата на надзаливни тераси и заблатяванията около реката. На изхода от оградните планини реките са натрупали големи наносни конуси, чиито периферни части са заблатени. За Горнотракийската низина е характерна и голямата ѝ сеизмичност, която се потвърждава не само от блоково-мозаечния фундамент и активността на разломните структури и привързаните към тях термоминерални извори, но и от ниската заблатена заливна тераса и проявата на земетръси. В Сакарската подобласт са установени две различни по височина и възраст денудационни нива. Понтийското денудационно ниво заема високата теменна част на Сакар планина, нейната по-ниска част и отчасти по склоновете на Манастирските Дервентските и Светийлииските възвишения се разкрива второто левантийско денудационно ниво. В резултат от издигането на земната кора през кватернера р. Сазлийка и нейните притоци са се всекли в плиоценските седименти, което придава хълмист вид на Старозагорското поле. На прехода от плиоцена към кватернера поради значителните хлътвания на Егейската котловина и активизиране на регресивната ерозия са се образували антецедентните проломи на Марица и Тунджа. При гр. Харманли р. Марица е образувала пролом /Харманлийски /, разделящ Източните Родопи от Сакар планина. Южно от Елховското поле между Сакар и Дервентските възвишения р. Тунджа също е оформила живописния Сремски пролом. Едновременно с това се оформя и съвременната долинна мрежа. Образувани са били високи и ниски речни тераси на речните системи на реките Марица и Тунджа.

4.2. Морфохидрографска подялба

Горнотракийската низина се поделва на две части - Пловдивско-Пазарджишко и Старозагорско поле. Границата между двете полета е между Чирпанските възвишения и родопския рид Драгойна. Пловдивско-Пазарджишкото поле заема западната част на

низината, има плосък релеф, паралелно простиране. Неговият наклон е от запад - северозапад към изток-югоизток и се отводнява от р. Марица и нейните притоци. Надморската му височина в западната част е около 300 м. и постепенно намалява до 100 м. Източната част на Горнотракийската низина е заета от Старозагорското поле. То се простира на изток от Чирпанските възвишения и е нахълмена от приточната долинна мрежа на р. Сазлийка. Притоците на река Сазлийка го разчленяват на отделни плоски вододелни гърбища с надморска височина от 170-150 м. Между долината на р. Марица и Източните Родопи се намира Хасковската хълмиста земя, отводнявана от Харманлийска река и нейните притоци.

В западната част на Среднотунджанското поречие се издигат Светиилийските и Манастирските възвишения. Техните била достигат 400 - 600 м височина. На юг се намира ниската Сакар планина, чието заравнено било се издига до 856 м при в. Вишеград. По долината на р. Тунджа са разположени Ямболското и Елховското поле, които имат низинен релеф. Средната им надморска височина е 80 - 100 м

Странджа се състои от три дяла - Южен (Главен), Граничен и Босна. Южният дял е най-висок и се намира изцяло на турска територия. На границата с Турция се издига Граничният дял, а на север от долината на р. Велека - ниският дял Босна (в. Папия 502 м). От Странджа събират водите си няколко реки (Ропотамо, Велека, Резовска и др.), които се вливат в Черно море. В морфографско отношение Дервентските възвишения са тясно свързани със Странджа. Те имат тясно, добре оформено било (в. Гюрген баир - 556 м), по което минава границата с Турция.

5. Климат

Важно климатообразуващо значение в Тракийско-Странджанската подобласт има малката надморска височина и близостта на Черно и Средиземно море. В Горнотракийската низина и Ямболското поле климатът е преходно-континентален. Термичният режим се характеризира със сравнително мека зима (средна януарска температура 0 - 1 С) и горещо лято (средна юлска температура 23 - 24 С). През зимата, при нахлуване и задържане на студен континентален въздух, особено в ниските части на Горнотракийската низина, се образуват температурни инверсии. При такива метеорологични условия на места (Чирпан, Пловдив) са отбелязани минимални

температури под -30 С. Безмразовият период е средно с 10 - 20 дни по-дълъг от този в Дунавската равнина, което благоприятства за отглеждането на по-топлолюбиви култури (памук, ориз, сусам).

Средните многогодишни валежни суми са най-малки в западната част на Горнотракийската низина (500 - 550 мм). Това се дължи на създадената от сравнително високите оградни планини валежна "сянка". Разпределението на валежите в Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие се характеризира с изравнени сезонни суми и месечен максимум най-често през юни. Снежната покривка е нетрайна, особено в Среднотунджанското поречие и се задържа от 15 до 30 дни. Преобладаващите ветрове са западните. В Пазарджишко-Пловдивското поле се проявява и фьонът, а по долините на реките Тунджа и Сазлийка духа местният вятър беломорец.

Сакар и Странджа попадат по-осезателно под влиянието на средиземноморската циклонална дейност. Климатът там се определя като континентално-средиземноморски. Зимните температури са над 0 С, като на места (долината на р. Велека) те са над 2 С. Летният сезон е продължителен, горещ и сух. Средните летни температури са 20 - 24 С. Големи различия се наблюдават по отношение на валежите. Докато във вътрешността на Странджа те достигат близо 1000 мм (Малко Търново 987 мм), в ниските подножия на Сакар годишните валежи са около 600 мм. Сезонното разпределение на валежните суми се характеризира със зимен максимум (30 - 40 % от годишната сума). Преобладават течните валежи, дори и през зимата. Снежна покривка се образува рядко, а задържането ѝ обикновено е краткотрайно. В Странджа планина с най-голяма честота се отличават северните и североизточни ветрове, докато в Сакар преобладават южните и северозападни ветрове.

6. Води

Факторите, които определят водното богатство на Тракийско-Странджанската подобласт са разнообразни. За подземните води основно значение имат развитите речни тераси с мощни отложения, а за повърхностните води най-важна роля имат климатичните фактори. В Пазарджишко-Пловдивското поле са установени най-значителните запаси на грунтови води в България. В Горнотракийската низина са разкрити и по-дълбоко залягащи напорни подземни води. Карстови води са формирани в Сакар и Странджа. Известни са само няколко извора с термоминерални води (Стефан-Караджово, Мерицлери) в цялата подобласт, но водите им се характеризират със специфичен химичен състав.

Основната отводнителна артерия в Тракийско-Странджанската област е р. Марица, която по величина на секундният си отток е на първо място в страната (Свиленград - 110 м³/сек). Оттокът ѝ се формира предимно от родопските притоци Чепинска, Въча и Чепеларска, които са значително по-пълноводни от средногорските и старопланинските притоци Тополница, Стряма и Сазлийка. Река Тунджа навлиза в средното си течение на север от Ямбол, където приема най-значителния си приток - р. Мочурица. На юг, до границата с Турция, притоците ѝ са маловодни, често изцяло пресъхващи през летния сезон. Най-пълноводните странджански реки са Велека и Резовска. За режима и разпределението на речния отток в Тракийско-Странджанската област е характерно постепенното увеличение на дебита на зимния отток в посока от запад на изток. Пролетният сезонен отток е преобладаващ в поречието на Марица (35 - 40% от годишния). За странджанските реки е характерен силно преобладаващ зимен (50%) и оскъден летен (5 - 10%) сезонен отток. Естественият речен отток в по-голямата част от Тракийско-Странджанската област е нарушен вследствие на значителното водопотребление, главно за мелиоративни цели. Поради това през летния сезон по-малките реки силно намаляват оттока си, а някои от тях пресъхват. За регулирането на речния отток в областта са изградени редица язовири (Пясъчник, Тракиец и др.).

7. Почвена покривка

Релефът, скалната основа, климатът и растителността са предпоставка за формирането на разнообразната почвена покривка в Тракийско-Странджанската област. Най-широко са разпространени смолниците, алувиално-ливадните и канелените горски почви. Смолниците преобладават в Старозагорското, Ямболското и Елховското поле, а алувиално-ливадните - в Пловдивско-Пазарджишкото поле. Канелените горски почви са образувани в подножните части на полетата, в Сакар и Странджа. Поради голямото си естествено плодородие почвите са подходящи за интензивно земеделие. Отглеждат се редица зърнени култури като пшеница, царевица, ориз; технически култури - слънчоглед, памук, тютюн, а също лозя и овощия. По долината на р. Велека са разпространени жълтоземните почви, които се срещат само в тази част на страната. От високото ниво на подпочвените води и неправилното напояване в Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие почвите на места са засолени.

8. Растителност и животински свят

Поради благоприятните условия за земеделие естествената растителност в

Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие почти изцяло е заменена с културна. Сред обработваемите земи има отделни петна от дървесно-храстови съобщества, съставени от сухи листопадни видове (келяв габър, космат дъб, драка и др.). В Сакар и Странджа преобладават средиземноморски растителни видове като жасмин, зайча сянка, грипа, пирен и др. Растителността във вътрешността на Странджа има реликтен характер. Съставена е от горски съобщества, образувани от източен бук с вечно зелен подлес от странджанска зеленика, лавровишня и др. Такъв тип растителност в Европа се среща само в Странджа.

Фауната на Тракийско-Странджанската област се характеризира с преобладаване на средиземноморски и преходно-средиземноморски животински видове (оризищна мишка, мишевиден сънливец, хомяк, фазан, чакал, тракийски паяк и др.). В хълмистите и нископланинските райони са разпространени и средноевропейски животни като лисица, язовец и др.

9. Природни ресурси

Благоприятните хидро-климатични и почвени условия още от древността са били предпоставка за интензивно земеделие в областта. Низинният и нископланински характер на релефа е подпомогнал за развитието на селищната мрежа и транспорта.

Водните ресурси се използват за напояване и водоснабдяване. Поради голямото водопотребление в Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие се чувства воден дефицит.

Богатите залежи от лигнитни въглища в Източномаришкия и Западномаришкия басейн са основа за развитието на въгледобива и енергетиката,

10. Екологични проблеми

Разработването на находищата на полезни изкопаеми създават тежки екологични проблеми: унищожаване на плодородния почвен слой, замърсяване на въздуха, водите

и почвите с токсични вещества. Особено сериозна е екологичната обстановка в района на Марица-изток. Там значителни екологични проблеми създават огромните изкопи и насипища. В резултат на нарушенията на релефа са променени хидроложките условия, изявяват се най-големите в страната свлачища. Унищожени са големи площи от обработваема земя. Много висока е замърсеността на атмосферата. Основен замърсете се явява ТЕЦ.

Хиляди декари плодородни земи около Асеновград и Димитровград са замърсени с тежки метали, което ги прави негодни за земеделско използване. Антропогенните въздействия в Сакар и Странджа се проявяват много по-слабо. Грунтовете и повърхностните води в поречията на Марица и Тунджа са замърсени с отпадъчни промишлени води.

Конкретните мероприятия за подобряване състоянието на природната среда в областта са рекултивиране на нарушени терени, строителство на пречиствателни съоразения, внедряване на нови технологии, залесяване на обезлесените територии.

Голяма част от територията на Странджа е границите на резерватите: “Лопушна” (вписан в категорията на биосферните резервати към ЮНЕСКО), “Силкосия” (най-старият резерват в България, създаден още през 1933 г.) и др. В тях се опазват уникални не само за страната, но и за Европа растителни и животински видове.